

Humanitárius segélyek és háborús gazdaság Szíriában

Humanitarian Aid and War Economy in Syria

Paragi Beáta – Sasi Rebeka

Összefoglaló: A segélyszervezetek minden konfliktusövezetben igyekeznek a nemzetközi humanitárius jog által kijelölt elvi kereteknek megfelelően segítséget nyújtani, tehát elsősorban életet menteni, valamint élelemhez, fedélhez, tiszta ivóvízhez való hozzájutást biztosítani a rászorulóknak számára. A segítségnyújtás mikéntje azonban távolról sem egyértelmű, és a gyakorlati kihívások számos etikai dilemmát vetnek fel – Szíriában is. E tanulmány számos másodlagos forrás feldolgozása révén elsősorban arra keresi a választ, hogy a terepen dolgozó, a nemzetközi humanitárius jogot tiszteletben tartani kívánó segélyszervezetek milyen akadályokkal szembesülnek Szíriában a tevékenységük során, illetve hogyan sérülnek a humanitárius segélyezés elvei a konfliktusövezetben. A kutatási eredmények főként a Szíria elleni szankciók és a közbeszerzések kapcsán felmerülő ellentmondásokra mutatnak rá.

Kulcsszavak: háborús gazdaság, humanitárius segély, a humanitárius segély dilemmái, szankciók, szíriai háború

Abstract: *Most humanitarian organisations try to follow the principles of international humanitarian law when providing assistance during their operations. The implementation of various aid projects, that is, saving lives, providing food, drinking water, shelter, is far from ambiguities. Aiding Syria(ns) is not an exception and the practical challenges humanitarian organisations face raise countless ethical dilemmas. The purpose of this study is to demonstrate how humanitarian principles are compromised in Syria by exploring the challenges and difficulties these organisations experience on a daily basis. The research approach, as well as the data we used, is primarily of qualitative nature. Findings prompt that sanctions and public procurement serve not only donor interests, but also make humanitarian assistance less effective and more complicated.*

Keywords: *war economy, humanitarian aid, dilemmas of humanitarian aids, sanctions, Syrian war*

Bevezetés¹

A szíriai háború regionális és nemzetközi dimenziói éppúgy kiemelt figyelmet élveztek az utóbbi években (Harris, 2018; Hinnebusch és Saouli, 2019), mint annak belső okai, dinamikája, illetve lefolyása (Sorenson, 2016; Erlich, 2016; Van Dam, 2017; Baczkó, Dorransoro és Quesnay, 2018; Moodrick-Even Khen, Boms és Ashraph, 2020). Azt, hogy a külső és a belső okok szervesen elválaszthatatlanok egymástól, jól illusztrálja

¹ A tanulmány az Európai Unió, Magyarország és az Európai Szociális Alap társfinanszírozása által biztosított forrásból, az EFOP-3.6.3-VEKOP-16-2017-00007 azonosítószámú, „Tehetségből fiatal kutató – A kutatói életpályát támogató tevékenységek a felsőoktatásban” című projekt keretében jött létre.

a nemzetközi humanitárius segélyezés problémaköre, továbbá mindazon kihívások, amelyekkel a nagy nemzetközi (kormányzati, kormányközi és civil) segélyszervezeteknek (a továbbiakban: segélyszervezetek – függetlenül attól, hogy civilek-e vagy hivatalosak) az utóbbi években meg kellett küzdeniük Szíriában.

A segélyszervezetek minden konfliktusövezetben igyekeznek a nemzetközi humanitárius jog által kijelölt keretek betartásával segítséget nyújtani, tehát elsősorban életet menteni, valamint az élelemhez, fedélhez, tiszta ivóvízhez való hozzájutást biztosítani az azokat nélkülözők számára. Ennek mikéntje azonban távolról sem egyértelmű, és a gyakorlati kihívások számos etikai dilemmát vetnek fel (Anderson, 1999; Chatterjee, 2004; Terry, 2002; Smillie és Minear, 2004; De Waal, 2010; Slim, 2015; Paulmann, 2016; Broussard, Rubenstein, Robinson, Maziak, Gilbert és DeCamp, 2019). Nem véletlen, hogy a humanitárius segélyezést sokszor éri az a kritika, főleg az 1990-es évektől, hogy Afrikától a Közel-Keletig mindenütt lényegében hozzájárul a konfliktusok elhúzódásához (Lischer, 2003; Duffield, 2012; Narang, 2014; Wood és Sullivan, 2015), s eközben a segélyszervezetek keze sem marad tiszta (Rubenstein, 2014). A mérték és hogyanok változatos skálán mozognak, és nem kis mértékben kontextusfüggők. E tanulmány célja annak ismertetése, hogy a humanitárius aktorok milyen kompromisszumokat kénytelenek kötni (a nemzetközi humanitárius elvek rovására), illetve milyen akadályokkal szembesülnek a szíriai tevékenységük során.

Ami a Szíriába irányuló segélyeket illeti, Bassár al-Aszad elnök, illetve a damaszkuszi kormány 2016 végén vagy 2017 elején vetette fel először Szíria újjáépítésének a kérdését, miután az ország területe feletti hatalmát egyre növekvő mértékben sikerült visszanyernie² (Hinnebusch, 2020). Tekintve, hogy a nyugati államok, elsősorban az Európai Unió és a tagállamai, illetve az Amerikai Egyesült Államok is az Aszad-kormányt tette felelőssé a szíriai polgárháborút kiváltó okokért, a fegyveres harcok velejáróiért és következményeiért, és inkább szankciókban, mint fejlesztési jellegű segélyekben gondolkodtak, sokáig semmiféle, Damaszkusz által kezdeményezett újjáépítést nem szívesen támogattak.³ Ennek okai részben politikai jellegűek voltak, részben pedig a fejlesztési-

2 Ez azzal járt, hogy az ország területét ún. ellenőrzési zónákra (*zone of control, ZoC*) osztották, amelyeken különféle szereplők (az amerikaiak vagy a törökök támogatását élvező lázadók, valamint a Free Syrian Army [Idlib]) fennhatósága érvényesül (Chughtai, 2019); az ország nagy része jelenleg a szíriai kormány vagy a szíriai kurd autonómia ellenőrzése alatt áll.

3 A szakirodalom a donorok motivációi, a segélyezés céljai, illetve a recipiensek jogosultsága alapján háromféle támogatást különböztet meg: a katonait (*military*), a fejlesztési (*development*) és a vészhelyzetben nyújtott, illetve humanitárius (*emergency, humanitarian*). Statisztikai értelemben a humanitárius segélyt (amellyel e tanulmányban foglalkozunk) a hivatalos fejlesztési támogatás (*official development assistance, ODA*) részeként számolják el és tartják nyilván, miközben ez utóbbival ellentétben azt kizárólag a négy humanitárius elvvel (semlegesség, emberiség, pártatlanság, függetlenség) összhangban, valamint életmentés és a szenvedés enyhítése céljával lehet nyújtani. A humanitárius és a fejlesztési segélyek közötti határ nem egyértelmű, de ezt a donorok és a fejlesztési ügynökségek 1980 óta az ún. LRRD (*linking relief, rehabilitation and development*) szellemében próbálják kezelni. Az LRDD-

újjaépítési segélyprojektek végrehajtásának a sajátosságai és a várható hatalmi-politikai következményei álltak a háttérben.

A politikai okok kapcsán említhető az a meggyőződés, miszerint a konfliktusnak még nem volt vége. Más szavakkal: még nem indult el olyan országos szintű belső megbékélési folyamat (békéltető tanácsok, bíróságok felállítása),⁴ amely kifejezte volna az erőszakot alkalmazó felek egyetértését, mint ahogy az megtörtént például a Dél-afrikai Köztársaságban az apartheid (Chapman és Van der Merwe, 2008; Graybill, 2002) vagy Ruandában a népirtás után (Clark, 2010; Grayson, Hitchcott, Blackie és Joseph, 2019). Ami a projektek lebonyolítását illeti, azt sehol sem lehet kizárólag az ENSZ szervezeteire vagy megbízhatónak tartott nyugati vállalatokra bízni: jellemzően szükséges hozzá az adott konfliktusövezetben tapasztalattal bíró nagyobb civil szervezetek és vállalatok részvétele, infrastruktúra rekonstrukciója esetén a helyi vállalkozói réteg bevonása is. A nyugati fővárosokban nehéz volt elképzelni, hogy hatalmi-politikai következményekkel járó fejlesztési, újjaépítési jellegű projekteket hogyan bonyolítták le a nem kormányzati aktorok az egyébként szankciókkal sújtott szíriai kormánnyal való együttműködés nélkül úgy, hogy ne erősítsék az utóbbi nemzetközi legitimitását (Olabi, 2020; Hinnebusch, 2020).

Szíria, valamint a háborúba Aszad oldalán beavatkozó Oroszország mindent megtett, hogy az európai államok vezetőit meggyőzzék arról, hogy az ő támogatásukra és anyagi hozzájárulásukra is szükség van az ország újjaépítésének megkezdéséhez. Az egyéb ügyekben európai körúton lévő Vlagyimir Putyin elnök személyesen is felvetette Németország és Franciaország vezetőjének, hogy az európai forrásokból újjaépülő Szíriába visszatérnek majd az EU területén, illetve a törökországi táborokban élő menekültek (AFP, 2018). Az EU meghatározó politikusai, elsősorban Angela Merkel, azért utasították el még a gondolatát is annak, hogy ily módon segítsenek, mert attól tartottak, hogy az európai adófizetők pénze hosszú távon végső soron Aszad köreit erősíti majd (Olabi, 2020). E hozzáállás következtében maradtak továbbra is az egyre kiterjedtebb szankciók (Portela, 2012; Moret, 2014; Gordon, Robinson, Goulding és Mahyub, 2018; Khalek, 2020), valamint a szenvedés enyhítését célzó, elvileg rászorultsági alapon, nem pedig politikai megfontolásokból adott humanitárius segélyek.

Az utóbbit az Aszad-kormány kezdettől fogva igyekszik – az alapvető humanitárius elvekkel ellentmondva – a saját hasznára fordítani (Hopkins és Beals, 2016; Leenders

törekvés, illetve a rehabilitáció fogalma jól érzékelteti, hogy az újjaépítés (*reconstruction*) egyaránt szolgálhat humanitárius és fejlesztési célokat is (Buchanan-Smith és Maxwell, 1994). Szíria kapcsán Hinnebusch (2020) összefoglaló elemzéséből egyértelműen kiderül, hogy az újjaépítés témaköre – a külföldi fejlesztési segélyektől függetlenül is – miért kényes politikai kérdés, hogyan kapcsolódik a hatalmi játszmákhoz, és azt a különféle aktorok hogyan használják ki a maguk céljaira.

4 Noha a harcok folyamatossága miatt Szíriában valóban nem volt országos, valamennyi résztvevőt érintő megbékélés, a konfliktus kezdete óta számos lokális megbékélési (*musalaha*) folyamat zajlott (Araabi és Hilal 2016).

és Mansour, 2018). Mégpedig úgy, hogy Szíria már 2012 óta vezeti azt a listát, amelyen a humanitárius segélyekből a legnagyobb arányban részesülő országok szerepelnek. A lista adatai nemcsak a hivatalos segélyekre vonatkoznak, de az NGO-k és a karitatív szervezetek által, illetve az azokon keresztül biztosított magánadományokra is (*Development Initiatives*, 2019, 28. o.).

E tanulmány elsősorban arra keresi a választ, hogy a Szíriában terepen dolgozó, a nemzetközi humanitárius jogot tiszteletben tartani kívánó segélyszervezetek milyen akadályokkal szembesülnek a tevékenységük során. Ehhez az első részben a szakirodalom segítségével röviden ismertetjük a humanitárius segélyezés nemzetközi jogi beágyazottságát. A második részben a nemzetközi szervezeteknél elérhető adatok alapján bemutatjuk a szíriai humanitárius segélyezés nagyságrendjét, illetve a segélyezés ismérveit, sajátosságait, a főbb szereplőket. Ezt a segélyezéssel kapcsolatban felmerülő dilemmák vizsgálata követi a harmadik részben. Ez utóbbi kapcsán – másodlagos források elemzésén keresztül – a következő összefüggésekre fókuszálunk: miként válnak a humanitárius segélyek a szíriai (háborús) gazdaság részévé, vagyis hogyan működnek a közbeszerzések a nagy nemzetközi segélyszervezeteknél, és a Szíriával szemben bevezetett szankciók mennyiben növelik meg a humanitárius segélyezés költségeit. A felsoroltak egymással is összefüggnek – erre röviden a konklúzióban mutatunk rá.

Koncepcionális keretek: a humanitárius segélyezés elvei és dilemmái általában

A (nemzetközi) humanitárius segélyezés a nemzetközi jog két területével áll szoros összefüggésben: az emberi jogokkal és a nemzetközi humanitárius joggal. A nemzetközi emberi jogi egyezmények elvileg a jogok olyan univerzális minimumát kodifikálják, amelyben minden embernek diszkrimináció nélkül részesülnie kell(ene). Ezek között a legfontosabb az ENSZ Emberi jogok egyetemes nyilatkozatában egymás mellett szereplő három alapvető jog: az élethez, a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz való jog (3. cikk). A 14. cikk kimondja, hogy minden embernek joga van „üldözés elől más országban menedéket keresni és a más ország nyújtotta menedéket élvezni”. A humanitárius segélyek sok esetben – természeti katasztrófák után éppúgy, mint ember által okozott konfliktusokban – e jogok mögött álló igényeket próbálják kielégíteni (Buergenthal, 2001).

Az alapvetően békeidőre szabott emberi jogokkal ellentétben a nemzetközi humanitárius jog elsődleges célja a háború áldozatainak, többek között a civil lakosságnak a védelme. A lényegét területi okokból még dióhéjban sem tudjuk összefoglalni, de fontos megemlíteni azokat a 19–20. századi háborúk tapasztalatai révén kialakult segítségnyújtási alaptételeket, amelyek a humanitárius segélyezés elveit és gyakorlatát is meghatározzák. Ezek: az emberiség, a pártatlanság, a semlegesség és a függetlenség

elvei. Ez elméletileg azt jelenti, hogy a nélkülözők számára humanitárius segílyt nyújtani kizárólag rászorultsági alapon és a szenvedés enyhítése céljával lehet, minden más (politikai, gazdasági, üzleti, vallási stb.) szempont és érdek mellőzendő.

Bár a közvélemény és maguk a segélyszervezetek is szeretik idealizálni a humanitárius segélyezés szerepét és fontosságát, az (konfliktusövezetben) negatív externáliák vagy járulékos veszteségek nélkül lényegében éppúgy lehetetlen, mint hadat viselni.⁵ Hogy e segélyek hogyan és miért járulnak hozzá a konfliktusok elhúzódásához, az erősen kontextusfüggő (Terry, 2002; Lischer, 2003; Duffield, 2012; Wood és Sullivan, 2015; Paulmann, 2016). A magyarázatnak mindenképpen része, hogy nem csupán a nem kormányzati, de még a hivatalos nemzetközi szervezetek sem működhetnek egy-egy ország területén az ott szuverenitást gyakorló kormány jóváhagyása nélkül. Az ENSZ humanitárius ügyeket koordináló hivatala, a United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA) a munkája során tiszteletben tartja, hogy az érintett lakosság számára nyújtandó humanitárius segély, illetve a humanitárius tevékenység koordinálása tekintetében az elsődleges felelősség az adott ENSZ-tagállamé (OCHA, 2020). Amennyiben az egyik hadviselő fél – mint Szíria esetében – maga az állam, amellyel a helyi szerepvállalás érdekében együtt kell működniük a segélyszervezeteknek, ez utóbbiak értelem szerint képtelenek megfelelni a függetlenség és a semlegeség elveinek (Rubenstein, 2014; Paulmann, 2016).⁶

A Kongói Demokratikus Köztársaság (korábbi nevén: Zaire) területén élő ruandai menekülteket (fegyvereseket) ellátó segélyszervezetek tevékenységét vizsgáló Sarah Kenyon Lischer (2003, 80. o.) már a bevezetésében megemlíti, hogy minden humanitárius elv ellenére azok is lényegében racionálisan működnek, vagyis azon ösztönzők, amelyek mások esetében meghatározóak, rájuk nézve is érvényesek. Következtetése szerint a ruandai népiirtás után a segélyszervezeteknek három választásuk volt Kongóban: az állandó fegyverkezés figyelmen kívül hagyása, a biztonság megteremtésének elősegítése, illetve a veszteség minimalizálása, vagyis a manipulációra alkalmas segélyhányad csökkentése. A döntő többségük egyszerűen nem foglalkozott az egyre erősödő militarizációval, s két év alatt közel másfél milliárd dollárt bocsátottak Kelet-Kongó rendelkezésére. Ennek az lett az eredménye, hogy akaratlanul is hozzájárultak a fegyveresek ellátásához, erősítették a háborús gazdaságot, eltartották mindazokat, akik a fegyveresektől/katonáktól függtek, és áldozatként kezelték – ezáltal legitimizálták – azokat, akik egyszerre voltak menekültek és lázadók (Lischer, 2003).

5 Ez alól talán csak a Nemzetközi Vöröskereszt kivétel.

6 Az ENSZ-szervezetek koordinációját, illetve a fogadó állam elsődleges felelősségét az ENSZ-közgyűlés 46/182. (1991) határozata részletezi; a szíriai háború kapcsán a Biztonsági Tanács több alkalommal is megfogalmazta, hogy a humanitárius szervezetek munkáját minden félnek tiszteletben kell tartania, és az ENSZ-nek magának is mindent meg kell tennie a hatékonyabb segítségnyújtás érdekében (pl. 2504/2020. sz. BT-határozat).

A Lischer (2003) és Jennifer C. Rubenstein (2014) által felvetett dilemmák nem állnak távol a Szíriában tapasztaltaktól sem. Ahhoz azonban, hogy az ottani problémákat elemezzünk, előbb szükséges a segélyezés nagyságrendjének az áttekintése.

A humanitárius segélyezés ismérvei és jellemzői Szíriában

A szíriai (polgár)háborút jellemzően az „arab tavasz” folyamánként tartják számon. A 2011 óta napirenden lévő rendezési kísérletek ellenére a harcok még ma is folynak, noha az ország egyre kisebb területe van ellenzéki, illetve lázadó csoportok (vagy politikai aspirációk nélküli közönséges bűnözők) birtokában. 2017–2018 óta, azaz amióta az Aszad-kormány mindinkább visszanyeri az ellenőrzést teljes Szíria felett (Wagner, 2019), az ország újjáépítése is hatalmi játszmák tárgya lett, amelyekben más-más megfontolásból, célokkal és eszközökkel helyi, regionális (a Perzsa-öböl menti államok,⁷ Irán, Törökország) és nemzetközi aktorok (a Világbank, Oroszország) is részt vesznek (Dacrema és Talbot, 2019; Hinnebusch, 2020).

A háború kitörése után nagyjából két évvel az erőszak eszkalálódása már olyan méreteket öltött, hogy szíriaiak milliói kényszerültek az otthonuk elhagyására. Az ENSZ 2013 nyarán mintegy 5 milliárd dollárt kért a nemzetközi donorközösségtől a szíriai humanitárius helyzet kezelésére (*UN appeal for Syria*); ez az összeg a nagyságrendjét tekintve akkoriban példa nélküli volt a humanitárius segélyezés történetében (OCHA, 2013). A humanitárius helyzet azonban azóta csak romlott, és még közel-keleti viszonylatban is nagyon súlyosnak számít (OCHA, 2019). Míg azt nehéz megállapítani, hogy 2013 óta összesen hányan menekültek el Szíriából Jordánia, Libanon, Törökország, illetve kisebb mértékben Irak felé, de azt tudjuk, hogy 2017 ősze óta stabilan 5–5,5 millió körül alakul az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (UNHCR) által a szomszédos országokban regisztrált szíriaiak száma (UNHCR, 2020). Bár az otthonukat elhagyni kényszerültek még onnan is nagy számban tudtak hazatérni az utóbbi években, az UNHCR nyilvántartása szerint napjainkban is 5,56 millió szíriai menekült él az ország határain túl (1. táblázat).

7 A szegényebb arab államok vonatkozásában legnagyobb regionális donorként az öbölállamokat (elsősorban Kuvaitot, az Egyesült Arab Emírátságokat és Szaúd-Arábiát) tartja számon a szakirodalom, amelyek az 1970-es évektől kezdve finanszíroznak jellemzően karitatív, kulturális és infrastrukturális projekteket a Közel-Keleten és Észak-Afrikában (ODI 2016).

1. táblázat⁸
Az UNHCR által menekültként nyilvántartott személyek
a Szíriával szomszédos államokban

Ország	Adat forrása	Mikori állapot	Regisztráltak nagyságrendje (fő és megoszlás)	
Törökország	UNHCR, Törökország	2020. április 3.	3.587.578	64,5%
Libanon	UNHCR	2020. január 31.	910.256	16,4%
Jordánia	UNHCR	2020. április 5.	656.213	11,8%
Irak	UNHCR	2020. március 31.	247.440	4,4%
Egyiptom	UNHCR	2020. február 29.	129.957	2,3%
Észak-Afrika	UNHCR	2020. január 31.	31.657	0,6%

Az UNHCR nyilvántartása szerint 2013–2014 óta folyamatosan mintegy 5-6 millió-an éltek menekültként az ország határain túl (lásd 1. táblázat), és körülbelül ugyanennyien voltak azok, akik az otthonuk elhagyására kényszerültek, de Szíria határain belül maradtak (UNHCR, 2020). Az ENSZ-családba tartozó szervezetek – a rájuk vonatkozó szabályoknak megfelelően – az 1. táblázatban szereplő országokban rászorulóként regisztráltak (pl. menekültként menekülttáborban élő vagy WFP-élelmiszersegélyekben részesülő) szíriai ellátását biztosítják. A táblázat értékeit árnyalja, hogy a menekültként történő regisztráció sokak számára csak a végső lehetőség. A Közel-Keleten élők már megszokták, hogy nehéz helyzetben költözniük kell, és ott az ideiglenes befogadásnak a nemzetközi menekültjog kialakulása előtt, illetve annak ellenére is nagy hagyományai vannak (Chatty, 2010; Chatty, 2017; Watenpaugh, 2015; Lehoczki és Paragi, 2018). Azok a *de facto* szíriai menekültek („vendégek”), akik nem regisztráltaként a befogadó közösségek (*host communities*) vendégszeretetét (*hospitality*, arabul: *karam*) élvezik, főleg civil szervezetek, helyi vallási közösségek, illetve intézmények (jobbára a muszlim *vakf*, kisebb mértékben a keresztény felekezetek) révén és a helyi lakosság jóvoltából juthatnak az alapvető szükségleteik kielégítéséhez. Ez természetesen függ a segély típusától is: pl. a szomszédos államok területén, de nem menekülttáborban élő szíriai gyerekek is járhatnak iskolába.

Bár a nemzetközi humanitárius segélyszervezetek névleg az arra rászoruló civil lakosság életét igyekeznek megóvni, illetve a szenvedéseiket enyhíteni Szíria határain belül is – azaz azokat, akiknek még menekülni sem volt lehetőségük, vagy ha igen, akkor belső menekültként az otthonuktól távol élnek –, a valóságban ott csak a központi kormány, illetve az ellenzéki fegyveres csoportok „biztosítása” mellett működhetnek (OCHA, 2016). Az OCHA (2019, 8. o.) nyilvántartása szerint a humanitárius segélyre szorulóak (*people in need*, PiN) száma jelenleg 11,7 millió fő körül alakul, akik közül mintegy 5,2 millió akut segítségre szorul (*people in acute need*, *acute PiN*). Az előbbieket az

8 Forrás: UNHCR, 2020.

fizikai biztonságukat, az alapvető jogaikat, az emberi méltóságukat, az életkörülményeiket vagy a megélhetésüket érte vagy éri olyan mértékű fenyegetés, hogy külső segítség nélkül nem tudnak maguknak (ismét) normális életkörülményeket teremteni. Az utóbbiak ennél is súlyosabb válsághelyzetben vannak mindezek tekintetében, és humanitárius segítség nélkül az életüket közvetlen veszély fenyegetné (OCHA, 2019, 9. o.).⁹

A humanitárius segélyek nagyságrendje

Az elmúlt évtizedben Szíria nemcsak a Közel-Kelet legnagyobb segélyrecipiens országa lett, de világviszonylatban is vezeti a legtöbb humanitárius támogatást kapó államok rangsorát. A világ hivatalos humanitárius segélyre fordított teljes összege évente 15–19 milliárd dollár körül alakul (az ezt statisztikai értelemben magában foglaló hivatalos fejlesztési támogatásoké 130–150 milliárd dollár); ennek a szíriai háború kitérése óta több mint harmada a Közel-Keletre irányul.¹⁰

Az OECD Fejlesztési Segítségnyújtási Bizottsága (*Development Assistance Committee, DAC*) nyilvántartása szerint a Szíriába „irányuló” hivatalos fejlesztési támogatás (*Official Development Assistance, ODA*) 2016-ban 8,9, 2017-ben 10,4, 2018-ban pedig 9,9 milliárd dollár volt, s ezek nagyjából 95 százalékát bilaterális segélyként számolták el (*OECD DAC, 2020*). Ennek 76 százaléka valóban humanitárius támogatás volt; az idézőjel oka az, hogy ugyanakkor a menekülteknek a donorországokban történő ellátása is elszámolható ODA-ként. Nem véletlen, hogy a bilaterális donorkok listáját toronymagasan a szíriai menekülteket a legnagyobb számban befogadó Törökország vezette (2017–2018 átlaga alapján 6,9 milliárd dollárral); a további sorrend: Németország (824 millió dollár), az Amerikai Egyesült Államok (664 millió dollár), az Európai Unió intézményei (462 millió dollár), illetve az Egyesült Királyság (365 millió dollár) (*OECD DAC, 2020*).

Az ENSZ-szervezeteken keresztül kifejezetten Szíria területére irányuló humanitárius segélyek nagyságrendje 2-2,5 milliárd dollár körül alakult az utóbbi években (2. táblázat).

⁹ Eredetiben: „*PIN refers to people whose physical security, basic rights, dignity, living conditions or livelihoods are threatened or have been disrupted, and whose current level of access to basic services, goods and protection is inadequate to re-establish normal living conditions within their accustomed means without assistance. People in acute need refers to those facing more severe forms of deprivation in terms of their security, basic rights and living conditions and face life-threatening needs requiring urgent humanitarian assistance.*” Bővebben lásd: *HNO, 2019*.

¹⁰ A térségen belül a második intifáda óta (2000) a Palesztin Nemzeti Hatóság területén élők voltak a humanitárius, illetve fejlesztési segélyek (ODA, egy főre jutó ODA) legnagyobb kedvezményezettjei; ezen az iraki háború (2003) változtatott átmenetileg, majd 2013 (2015) óta a szíriai háború, illetve a menekülthullám.

2. táblázat¹¹

Az ENSZ OCHA által nyilvántartott humanitárius segélyek Szíriában (milliárd dollár)

Év	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Érték	0,039	0,64	1,51	2,28	2,37	2,58	2,41	2,56	2,49

A 2. táblázatban szereplő adatok magukban foglalják egyrészt a donorok által, a szíriai kormány tudtával és engedélyével létrehozott közös „tervek” (pl. *Syria Humanitarian Response Plan* 2012, 2013, 2014; *Syrian Response Plan* 2015; *Syria Humanitarian Response Plan* 2016, 2017, 2018, 2019) révén évente rendelkezésre bocsátott forrásokat, másrészt az azokkal párhuzamosan, de eltérő csatornákon (pl. a Nemzetközi Vöröskereszten, a Nemzetközi Vörös Félholdon) keresztül juttatott, illetve bilaterális keretekben felajánlott segélyeket. Az előbbi a segélyek 30–45 százalékát jelentette az első években (2012, 2013), az utóbbi az 50–70 százalékát. Az évek előrehaladtával a koordinált nemzetközi tervek a segélyek egyre nagyobb hányadát adták (2019-ben 85 százalékát), ami nyilvánvalóan jelzi a szíriai segélyezésnek az évek során bekövetkezett konszolidációját és intézményesülését, illetve a donorok közötti szorosabb együttműködést is.

Főbb donorok és donorszervezetek

A Szíriába irányuló (nyugati) humanitárius segélyek jelentős hányadát hivatalos, kormányközi segélyszervezetek biztosítják, amelyek a Vöröskereszt kivételével mind az ENSZ-családba tartoznak. Szíria területén a legnagyobbak: az UNICEF, az UNHCR, a Szíriában élő palesztin menekülteket segítő UNRWA, a WFP, az IOM és a FAO (*OCHA FTS*, 2020a). A multilaterális szervezetek közül jelenleg a legnagyobb donorok közé tartoznak az EU intézményei/államai (Európai Bizottság: 218 millió dollár), Németország (103 millió dollár), az Egyesült Királyság (80 millió dollár), a nemzetközi kezelésű CERF (*Central Emergency Response Fund*: 56 millió dollár), illetve Japán (51 millió dollár) (*OCHA FTS*, 2020a).¹²

A hivatalos forrásból származó segélyek becsatornázásában, illetve projektek végrehajtásában a damaszkuszi kormány engedélyével korlátozott számú civil szervezet szintén részt vehet. Ilyen például az 1901-ben alapított francia *Agency for Technical Cooperation and Development* (ACTED), a Nemzetközi Vöröskereszt (ICRC), az írországi bejegyzésű GOAL, az eredetileg amerikai *Relief International*, illetve az *Islamic Relief Worldwide* (*OCHA FTS*, 2020a); ezek a végrehajtás során együttműködnek mind a bilaterális donorokkal, mind a multilaterális és a – helyismeretüknek köszönhetően

¹¹ Forrás: *OCHA FTS*, 2020a.

¹² A teljes és aktuális donorlista elérhető: *OCHA FTS*, 2020a; az UN OCHA adatbázisában szereplő összes adomány, illetve projekt éves bontásban és (hivatalos, civil) donoronként is kereshető: *OCHA FTS*, 2020a.

megbízhatónak ítélt – helyi szervezetekkel. A határokon átnyúló menekültkérdés kezelésére külön humanitárius alap létezik (*Syria Crossborder Humanitarian Fund*), amely 2020-ban mindegy 65 millió dolláros kerettel gazdálkodott (*OCHA FTS, 2020a*).

A szíriai háborús gazdaságot tápláló humanitárius segélyek

Miután az európai donorok nem mutattak különösebb érdeklődést Szíria (fejlesztési jellegű) újjáépítése iránt, a szíriai gazdaság pedig a háború következményeként romokban hevert (Gobat és Kostial, 2016), az Aszad-kormány egyebek mellett (Hinnebusch, 2020) a humanitárius szervezetek jelenlétében, illetve tevékenységében látta meg azt a lehetőséget, amellyel külső forrásokhoz tudott jutni (Olabi, 2020). A donorok és a többi humanitárius aktor működéséhez nyilvánvalóan szükség van/volt infrastruktúrára, valamint irodaként vagy szállásként használható ingatlanokra, továbbá a munka dandárját elvégző beszállítókra és szakemberekre (legyen szó árubeszerzésről, internet-hozzáférésről vagy kórtermek újjáépítéséről). De hogyan is működik a háborús gazdaság, pontosabban milyen szerepet játszanak abban a humanitárius segélyek?

A háborús gazdaságnak (*war economy*) nincs egyetlen, átfogó definíciója. A kifejezés értelem szerint arra utal, hogy háború, illetve fegyveres konfliktus esetén az adott szereplők hogyan viselkednek a piacon, milyen döntéseket hoznak, milyen tevékenységeket végeznek, amiből a megélhetésüket, adott esetben a (sokszor mások kárára történő) gyarapodásukat biztosítani tudják. A fogalom Szíria esetében (is) magában foglalja többek között a fosztogatást, az embercsempészetet és emberrablást, az illegális kereskedelmet, a feketepiac működését és az áruhiányt (Yazigi, 2014; Bojicic-Dzelilovic és Turkmani, 2018). De a részét képezik azok a folyamatok és mechanizmusok is, amelyek révén a humanitárius segélyek és projektek végrehajtása során olyan szereplők jutnak jövedelmező üzleti lehetőségekhez, akik egyébként a háború fenntartásában is érdekeltek. Példaként említhető az országba segélyként érkező árucikkek feketepiacra kerülése, a humanitárius szervezetek számára szükséges egyes termékeknek és szolgáltatásoknak valamely monopóliumon keresztül történő értékesítése, esetleg kétes szereplők lehetőséghez jutása-juttatása közbeszerzések révén.

A gyakorlatban az ENSZ és a civil szervezetek által finanszírozott humanitárius projektek nem csupán túlélési lehetőséget jelentenek a nélkülözőknek és rászorulóknak. A donorok számára a konfliktusövezetekben vagy gyenge/törékeny államokban történő segélyezés óriási kihívás is, mivel a humanitárius segítségnyújtás elveinek szinte lehetetlen megfelelni (Martínez-Antonio, 2016). A segélyek Szíriában is sokszor háborús bűnösöket, közönséges bűnözőket, illetve azok köreit is gazdagítják, és általában is a háborús gazdaság részeként funkcionálnak (Yazigi, 2014; Samaha, 2016; Rasmussen és Osseiran, 2018; Bojicic-Dzelilovic és Turkmani, 2018). Annie Sparrow (2018) szerint maga az Egészségügyi Világszervezet (WHO) is mintegy 30 milliárd dollár feletti

ellenőrzést engedett át az Aszadhoz lojális szereplőknek – és nem a WHO az egyetlen szervezet, amelyet Szíria kapcsán hasonló vádakkal illetnek (Foroohar, 2017; Leenders és Mansour, 2018).

Az évek során megfogalmazott kritikák szerint a damaszkuszi kormány egyszerűen kooptálta a segélyeket (segélyszervezeteket), amelyek így végső soron a rezsim legitimitását és túlélését (Leenders és Mansour, 2018), illetve az elnyomó politikák kiterjesztését szolgálják, nem pedig a valóban rászoruló lakosság érdekeit védik (Ford és Ward, 2018; Sparrow, 2018; *Human Rights Watch*, 2019a; *Human Rights Watch*, 2019b). E folyamatnak szerves része a politikai és jogi környezetnek a damaszkuszi érdekek mentén való formálása. Ez a gyakorlatban egyrészt azt jelenti, hogy az ellenőrzése alatt álló területeken¹³ a szíriai kormány gyakorol fennhatóságot a legtöbb olyan „szakpolitika” vonatkozásában (oktatás, élelmezés, egészségügy, lakhatás), amelynek nemcsak humanitárius dimenziója, de politikai vonzata is van.¹⁴

Másrészt a nemzetközi és a helyi nem kormányzati szervezetek, valamint az ENSZ-intézmények (UNICEF, UNHCR, IOM, WFP) formálisan – vagyis a nemzetközi jogi elvek, többek között Szíria szuverenitásának tiszteletben tartásával – a szíriai kormány munkáját hivatottak segíteni (Leenders és Mansour, 2018). A jelenlétük és a tevékenységük annak jóindulatától függ, s az kezdettől fogva igyekezik is a saját javára fordítani a helyzetet. Miközben évek óta szelektíven engedélyezi vagy tiltja a segélyszállítmányoknak az ellenzéki csoportok által ellenőrzött területekre jutását (nyilvánvalóan megsértve ezzel a semlegesség és pártatlanság elvét) annak érdekében, hogy megadásra készítse őket (Hopkins és Beals, 2016), a humanitárius aktoroktól elvárja a hozzá lojális területeken élő civil lakosság ellátását. Ennek következtében az ENSZ-családba tartozó szervezetek és a civil szervezetek, ha szándékolatlanul is, de lényegében a szíriai háborús gépezetet is finanszírozzák (Ford és Ward, 2018; Sparrow, 2018). A nemzetközi segélyszervezetek munkatársai nem mozoghatnak szabadon az ország területén. Az ENSZ telekommunikációs és biztonsági igényeit Aszadhoz hű cégek elégítik ki, az irodáikat a részben a szíriai kormány érdekeltségébe tartozó damaszkuszi Four Seasons Hotelben kell működtetniük – így lényegében a különféle megbízási és bérleti díjak fizetésével is hozzájárulnak a rezsim fenntartásához (Foroohar, 2017; Leenders és Mansour, 2018).

13 Napjainkban: Kuneitra, Deraa, Asz-Szuvajda, Damaszkusz, Damaszkusz vidéke kormányzóság (*Rural Damascus*), Homsz, Hamá, Tartúsz, Latakia, valamint Aleppó, Dajr ez-Zór és Haszaka bizonyos részei.

14 A nyugati/nemzetközi donorok az elmúlt évek során nélkülözhetetlen támogatást nyújtottak az ellenzéki csoportok által ellenőrzött területen működő fehérsisakosok (*white helmets*), a Szíriai Polgári Védelem önkénteseinek a munkájához (egészen 2018 nyaráig, amikor Izrael helyismerete és segítsége révén evakuálták őket és családtagjaikat Szíriából). A fehérsisakosok tevékenységét (és a mögöttes nyugati támogatást) sem Damaszkusz, sem Moszkva nem tekintette pusztán humanitárius cselekedetnek, és mindent megtettek annak érdekében, hogy az alapítók és munkatársaik hitelességét aláássák (Cosentino, 2020).

(Köz)beszerzések

Bár a közpénzek (így a hivatalos nemzetközi segélyek) elköltésének az egyik legigazságosabb módjának az átlátható közbeszerzéseket tartják, széles körben elfogadott tény, hogy e módszerrel vissza is lehet élni, ami hozzájárul a korrupció növekedéséhez, és számos egyéb negatív externáliával jár (Büchner, Freytag, Güth és González, 2008). A damaszkuszi kormány a saját jogalkotói hatáskörében dönt arról, hogy minek a (köz)beszerzését engedi és honnan, akár humanitárius, akár újjáépítési¹⁵ célra. A segélyszervezetek számára megtiltották, hogy például Törökországból származó árukat vigyenek Szíriába: gyógyszert kizárólag a szíriai gyógyszeripartól rendelhetnek, akár közbeszerzés révén is (Hopkins és Beals, 2016).

A nemzetközi segélyszervezetek által kiírt tenderek maguk is számos esetben vonzzák a kétes szereplőket. Nincs ez másként Szíriában sem, ahol az Aszadhoz közeli, megfelelő kapacitásokkal és technikai tudással rendelkező aktorok a kezdetektől üzleti lehetőséget láttak a humanitárius igények kiszolgálásában (Hopkins és Beals, 2016; Samaha, 2016; Rasmussen és Osseiran, 2018; Sparrow, 2018).

Annak érdekében, hogy a veszteségeket minimalizálják, az ENSZ és a humanitárius szervezetek többféle megoldást igyekeztek alkalmazni. Egyrészt megpróbálták kihasználni a helyi, megbízhatónak ítélt szereplők kapcsolatrendszerét (Thompson, 2015). Másrészt bizonyos termékek esetén alternatívaként kínálkozott a szomszédos országokban (Jordánia, Libanon) történő beszerzés. Ennek hátránya, hogy sokszor 10-15 százalékkal drágábban lehet a szükséges termékekhez hozzájutni (Olabi, 2020), s a szállítási költség is jelentősen megnöveli az árakat. Végül, de nem utolsósorban, az ENSZ a humanitárius projektekben részt venni kívánó szíriai beszállítóktól (*suppliers, vendors*) is elvárja a regisztrációt (*United Nations Global Marketplace*, 2020). Ennek alapján 2018-ban összeállította annak a mintegy négyszáz, megbízhatónak tűnő regisztrált beszállítónak a listáját, amelyek az ENSZ-közbeszerzéseken indulhatnak. Miközben jogvédő szervezetek elismerték ennek az előnyeit (Olabi, 2020), arra is felhívták a figyelmet, hogy a listán szerepelt több, kétes hátterű jogi és természetes személy is, akiket az EU, illetve az Egyesült Államok szankcionálándókként tart számon, esetleg háborús bűncselekménynek számító tevékenységekben vettek részt (Sparrow, 2018; Olabi, 2020; *United Nations Global Marketplace*, 2020).

¹⁵ A szíriai kormány újjáépítési stratégiáját a *National Partnership* c. dokumentum, illetve az annak alapján készült rekonstrukciós tervek foglalják össze. Lásd: *Syrian Law Journal*, 2016.

Szankciók

A szankciók olyan negatív „ösztönzők”, illetve kényszerítő mechanizmusok (*restrictive measures*), amelyek célja a hatalomérvényesítés vagy a szankcionált állam kormányának, esetleg valamely szereplőjének a gyengítése (Griffiths, 2005, 745–746. o.). A nemzetközi jogi szankciók működésével kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy az előírások valójában a szankciót kivető állam jogi alanyaira vonatkoznak azáltal, hogy tiltják, illetve büntetik az ellenséges országgal vagy annak egyes aktoraival történő kereskedelmi-pénzügyi kapcsolatot.

A háború kitörését követően a nemzetközi közösség részéről az Egyesült Államok (Sharp és Blanchard, 2012) és az Európai Unió léptetett újabb, a korábbiakat meghaladó – például az olajszektor vagy a luxuscikkeket érintő – kereskedelmi szankciókat életbe Szíriával szemben (Human Rights Council, 2018, 5. o.; Lund, 2019). Ezek célja elsősorban az volt, hogy gyengítsék az Aszad-kormány pozícióit, illetve hozzájáruljanak a rezsim bukásához (Portela, 2012; Moret, 2014, 9. o.). Néhány év elteltével, 2016 környékén, amikor az ellenzéki csoportok támogatása is kínos lett a nyugati államok számára, jobb híján a szíriai pénzügyi-banki infrastruktúrát (pl. az országba beáramló pénzügyi transzferek megnehezítését), illetve a kormányhoz közel álló természetes személyeket célzó további szankciókat vezettek be, hogy a rezsim túlélését ellehetetlenítsék (Human Rights Council, 2018, 5. o.; Lund, 2019). Az EU szankciós listáján jelenleg 269 természetes és 69 jogi személy szerepel (*European Commission*, 2020). Mivel azonban Damaszkusz Oroszország és Kína támogatása és vétői miatt nem sikerült teljesen elszigetelni – közös, az ENSZ által jóváhagyott Szíriával szembeni büntetőintézkedések nem is léteznek – a szankciók politikai hatásai korlátozottak maradtak (Lund, 2019).

A különféle szankciók komplikált rendszere a humanitárius segítyezést a politikai-hatalmi játszmák áldozatává tette Szíriában (Moret, 2014; ESCWA, 2016; Human Rights Council, 2018; Gordon *et al.*, 2018; Khalek, 2020). Az energia- és a pénzügyi szektorra kivetett szankciók hatásai súlyosak és közvetlenek, hiszen üzemanyagot és pénzügyi szolgáltatásokat a humanitárius szervezeteknek is igénybe kell venniük, hogy a feladataikat elláthassák, így a szankciók és az átlátható gazdálkodás (*transparency, accountability*) követelményének együttes jelentkezése miatt számos esetben képtelenek fizetéseket folyósítani vagy megbízási díjakat fizetni. A szankciók további, közvetett humanitárius hatásai között említhetőek – a teljesség igénye nélkül – megszűnő munkahelyek, csökkenő fizetések, élelmiszerhiány, romló egészségügyi szolgáltatások, a külföldön élő családtagok részéről hazautalt forrásokhoz (*remittances*) való nehézkes hozzáférés, egészségügyi és orvosi eszközök importjának ellehetetlenülése, illetve a Szíriában gyártott gyógyszerek alapanyagainak a nehézkes beszerzése (Moret, 2014, 10–11. o.; ESCWA, 2016).

A szankciókkal – pontosabban az azok velejáráival – kapcsolatban felmerülő egyik legnagyobb probléma, hogy a támogatói érvelésükben megkérdőjelezzük (mivel nehéz kimutatni), hogy valóban a szankciók (és nem pl. a háborús cselekmények, pusztítás stb.) következtében beszélhetünk a humanitárius szektorra gyakorolt hatásokról (Moret, 2014). Más szavakkal: a nemzetközi szankciókat politikai-hatalmi nyomásgyakorlási eszköznek tartják a döntéshozói körökben, s nem a humanitárius helyzetet súlyosbító eszköznek.

Következtetések

A tanulmány célja annak összefoglalása volt, hogy milyen kompromisszumokat kell a nemzetközi szervezeteknek kötniük ahhoz, hogy humanitárius segélyeket nyújthassanak az egyes konfliktusövezetekben, hogyan válnak e támogatások a szíriai (háborús) gazdaság részévé, azaz hogyan működnek a közbeszerzések a nagy nemzetközi segélyszervezeteknél. Ennek folyamányaként bemutattuk, hogy a Szíriával szemben bevezetett szankciók hogyan növelik meg a humanitárius segélyezés költségeit. A humanitárius segélyek nem laboratóriumi körülmények között fejtik ki a hatásukat Szíriában sem, hanem a helyi és a nemzetközi szereplők olyan politikai-hatalmi játszmái közepette, amelyek egyaránt befolyásolják a jogi környezetet és a projektek végrehajtását is. Ennek megfelelően jóformán szükségszerűnek tekinthető, hogy a humanitárius segélyek elvei sérülnek, illetve a segélyek és azok hatásai politikai értelemben is releváns szerepet játszanak.

A szíriai példából is egyértelműen látszik, hogy komplikált politikai kérdésekre nincsenek egyszerű morális válaszok. Más szavakkal: a nemzetközi humanitárius jognak, illetve a humanitárius segélyezés elveinek az érvényesítése sokkal egyszerűbb papíron/tankönyvekben leírva, mint olyan valóságban, ahol az erőszakot alkalmazó felek a döntéseiket nem elméleti alapon hozzák meg. Például az, hogy melyik beszállító megbízható (nem egyszerűen üzleti szempontból, hanem politikai értelemben is), s melyik kevésbé, az olyan, ott helyben, illetve a terepen megválaszolendő gyakorlati kérdés, amelyre nincsenek (jogi, humanitárius) elméleti válaszok. A helyzetet nyilván komplikálja, hogy konfliktusövezetben – értelem szerint – sokkal kevésbé kifizetődő korrekt beszállítókat találni, mint zavarosban halászókat. A segélyprojektek kivitelezésekor sok esetben nincs más megoldás, így Szíriában sem, mint olyanokkal is együttműközni, akiknek vér (is) tapad a kezükhöz (De Waal, 2010). Ahogy a témával foglalkozó szakértők és aktivisták egyaránt hangsúlyozzák, a kérdés akkor sem zéróösszegű játék, ha sokak számára felháborító még a gondolat is, hogy a humanitárius segélyek jelentős része rossz kezekbe kerül.

A helyzetet csak bonyolítják a nemzetközi szankciók és a közbeszerzési anomáliák, amelyek mind a regnáló rezsimit, mind a humanitárius szervezeteket nehéz helyzetbe

hozzák. A megoldást mindenesetre biztosan nem segíti, hogy a donorszervezetek között többnyire hallgatólagos egyetértés van abban, hogy kényes kérdésekről egyszerűen inkább nem beszélnek – még házon belül sem, nemhogy írásban vagy egymással.

Irodalomjegyzék

- Agence France-Presse (2018). Putin Urges Europe to Help Rebuild Syria so Refugees Can Return. *The Guardian*. A letöltés ideje: 2020. november 20. <https://www.theguardian.com/global/2018/aug/18/putin-urges-europe-to-help-rebuild-syria-so-refugees-can-return>.
- Anderson, Mary B. (1999). *Do No Harm: How Aid Can Support Peace – Or War*. London: Lynne Rienner.
- Araabi, Samer és Hilal, Leila (2016). Reconciliation, Reward and Revenge Analyzing Syrian De-escalation Dynamics through Local Ceasefire Negotiations. *Berghof Foundation Operations*. A letöltés ideje: 2020. november 20. https://www.berghof-foundation.org/fileadmin/redaktion/Publications/Papers/AraabiHilal_SyrianLocalCeasefireNegotiations.pdf.
- Baczko, Adam, Dorronsoro Gilles és Quesnay, Arthur (2018). *Civil War in Syria: Mobilization and Competing Social Order*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bojicic-Dzellilovic, Vesna és Turkmani, Rim (2018). War Economy, Governance and Security in Syria's Opposition-Controlled Areas. *Stability: International Journal of Security and Development*, 7(1), 1–17.
- Broussard, Grant, Rubenstein, Leonard S., Courtland, Robinson, Maziak, Wasim, Gilbert, Sapho Z. és DeCamp, Matthew (2019). Challenges to Ethical Obligations and Humanitarian Principles in Conflict Settings: A Systematic Review. *Journal of International Humanitarian Action*, 4(15). A letöltés ideje: 2020. november 20. <https://jhumanitarianaction.springeropen.com/articles/10.1186/s41018-019-0063-x>.
- Buchanan-Smith, Margaret és Maxwell, Simon (1994). Linking Relief and Development: An Introduction and Overview. *IDS Bulletin*, 25(4), 2–16.
- Buergenthal, Thomas (2001). *Nemzetközi emberi jogok*. Budapest: Helikon.
- Büchner, Susanne, Freytag, Andreas, Güth, Werner és González, Luis G. (2008). Bribery and Public Procurement: An Experimental Study. *Public Choice*, 137(1), 103–117.
- Chapman, Audrey R. és Van der Merwe, Hugo (2008). *Truth and Reconciliation in South Africa: Did the TRC Deliver?* Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press.
- Chatterjee, Deen K. (2004). *The Ethics of Assistance Morality and the Distant Needy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Chatty, Dawn (2010). *Displacement and Dispossession in the Modern Middle East*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Chatty, Dawn (2017). The Duty to be Generous (Karam): Alternatives to Rights-Based Asylum in the Middle East. *Journal of the British Academy*, (5), 177–199.
- Chughtai, Alia (2019). Syria's War: Who Controls What? *Ya Libnan*. A letöltés ideje: 2020. november 20. <https://yalibnan.com/2018/07/02/125725/>.
- Clark, Phil (2010). *The Gacaca Cours, Post-Genocide Justice and Reconciliation in Rwanda. Justice Without Lawyers*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Cosentino Gabriele (2020). Post-Truth Politics in Syria: 'Rumor Bombs' on the White Helmets. In Gabriele Cosentino (szerk.), *Social Media and the Post-Truth World Order*. London: Palgrave Pivot.
- Dacrema, Eugenio és Talbot, Valeria (2019). Rebuilding Syria. The Middle East's Next Power Game? *ISPI*. A letöltés ideje: 2020. november 20. https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/ispi_report_rebuilding_syria_2019_0.pdf.
- De Waal, Alex (2010). The Humanitarians' Tragedy: Escapable and Inescapable Cruelties. *Disasters*, 34(2), 130–137.
- Development Initiatives (2019). Global Humanitarian Assistance Report. 2019. A letöltés ideje: 2020. november 20. <http://devinit.org/wp-content/uploads/2019/09/GHA-report-2019.pdf>.
- Duffield Mark (2012). Challenging Environments: Danger, Resilience and the Aid Industry. *Security Dialogue* 43(5), 475–492.
- Erllich, Reese (2016). *Inside Syria: The Backstory of Their Civil War and What the World Can Expect*. Amherst, MA: Prometheus.
- ESCWA (2016). Humanitarian Impact of Syria-Related Unilateral Restrictive Measures. A letöltés ideje: 2020. november 20. <https://assets.documentcloud.org/documents/3115191/Hum-Impact-of-Syria-Related-Res-Eco-Measures-26.pdf>.
- European Commission (2020). EU Restrictive Measures in Syria – FAQs. A letöltés ideje: 2020. november 20. https://ec.europa.eu/fpi/what-we-do/sanctions/eu-restrictive-measures-syria-%E2%80%93-faqs_en.
- Fassin, Didier (2011). *Humanitarian Reason: A Moral History of the Present*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Ford, Robert és Ward, Mark (2018). Assad's Syria Plays Dirty with US Humanitarian Aid. *The Hill*. A letöltés ideje: 2020. november 20. <https://thehill.com/opinion/national-security/373449-assads-syria-plays-dirty-with-us-humanitarian-aid>.
- Foroohar, Kambiz (2017). How Assad's Allies Got \$18 Million from the UN. *Bloomberg Businessweek*. A letöltés ideje: 2020. november 20. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-08-01/what-sanctions-assad-allies-got-18-million-in-un-syria-payouts>.
- Gobat, Jeanne és Kostial, Kristina (2016). *Syria's Conflict Economy*. IMF Working Paper 16/123.
- Gordon, Stuart, Robinson, Alice, Goulding, Harry és Mahyub, Rawaad (2018). The Impact of Bank De-risking on the Humanitarian Response to the Syrian Crisis. *HPG-ODI*. A letöltés ideje: 2020. november 20. <https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/resource-documents/12376.pdf>.
- Graybill, Lyn S. (2002). *Truth and Reconciliation in South Africa: Miracle or Model?* London: Lynne Rienner.
- Grayson, Hannah, Hitchcott, Nicki, Blackie, Laura és Joseph, Stephen (2019). *After the Genocide in Rwanda: Testimonies of Violence, Change and Reconciliation*. London: I. B. Tauris.
- Griffiths, Martin (2013). Sanctions. In Martin Griffiths (szerk.), *Encyclopedia of International Relations and Global Politics* (745–746. o.).
- Haid, Haid (2019). Principled Aid in Syria. A Framework for International Agencies. *Chatham House*. A letöltés ideje: 2020. november 20. <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2019-07-04-PrincipledAidSyria.pdf>.

- Harris, William (2018). *Quicksilver War: Syria, Iraq and the Spiral of Conflict*. Oxford: Oxford University Press.
- Hinnebusch, Raymond (2020). The Battle over Syria's Reconstruction. *Global Policy*. A letöltés ideje: 2020. november 20. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/1758-5899.12779>.
- Hinnebusch, Raymond és Saouli, Adham (2019). *The War for Syria: Regional and International Dimensions of the Syrian Uprising*. London: Routledge.
- HNO (2019). Severity of Needs. A letöltés ideje: 2020. november 20. <https://hno-syria.org/#severity-of-needs>.
- Hopkins, Nick és Beals, Emma (2016). How Assad Regime Controls UN Aid Intended for Syria's Children. *The Guardian*. A letöltés ideje: 2020. november 20. <https://www.theguardian.com/world/2016/aug/29/how-assad-regime-controls-un-aid-intended-for-syrias-children>.
- Human Rights Council (2018). Report of the Special Rapporteur on the Negative Impact of Unilateral Coercive Measures on the Enjoyment of Human Rights on His Mission to the Syrian Arab Republic. *United Nations Human Rights*. A letöltés ideje: 2020. november 20. <https://www.ohchr.org/EN/Issues/UCM/Pages/Reports.aspx>.
- Human Rights Watch (2019a). Rigging the System: Government Policies Co-opt Aid and Reconstruction Funding in Syria. A letöltés ideje: 2020. november 20. <https://www.hrw.org/report/2019/06/28/rigging-system/government-policies-co-opt-aid-and-reconstruction-funding-syria>.
- Human Rights Watch (2019b). Syria: Government Policies Co-Opting Recovery Efforts. A letöltés ideje: 2020. november 20. <https://www.hrw.org/news/2019/06/28/syria-government-co-opting-recovery-efforts>.
- Kennedy, David (2004). *The Dark Sides of Virtue: Reassessing International Humanitarianism*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Khalek, Rania (2020). U.S. and EU Sanctions Are Punishing Ordinary Syrians and Crippling Aid Work, U.N. Report Reveals. *The Intercept*. A letöltés ideje: 2020. november 20. <https://theintercept.com/2016/09/28/u-s-sanctions-are-punishing-ordinary-syrians-and-crippling-aid-work-u-n-report-reveals/>.
- Kherallah, Mazen, Alahfez, Tayeb, Sahloul, Zaher, Eddin, Khaldoun Dia és Jamil, Ghyath (2012). Health Care in Syria Before and During the Crisis. *Avicenna Journal of Medicine*, 2(3), 51–53. A letöltés ideje: 2020. november 20. <https://doi.org/10.4103/2231-0770.102275>.
- Leenders, Reinoud és Mansour, Kholoud (2018). Humanitarianism, State Sovereignty, and Authoritarian Regime Maintenance in the Syrian War. *Political Science Quarterly*, 133(2), 225–257.
- Lhoczki Bernadett és Paragi Beáta (2018). A menekülttábor: politikai megoldás és/vagy társadalmi probléma? *Tér és Társadalom*, 32(3), 77–95.
- Lischer, Sarah Kenyon (2003). Collateral Damage: Humanitarian Assistance as a Cause of Conflict. *International Security*, 28(1), 79–109.
- Lund, Aron (2019). Briefing: Just How „Smart” Are Sanctions on Syria? *The New Humanitarian*. A letöltés ideje: 2020. november 20. <https://www.thenewhumanitarian.org/analysis/2019/04/25/briefing-just-how-smart-are-sanctions-syria>.

- Martínez-Antonio, Francisco Javier (2016). Weak Nation-States and the Limits of Humanitarian Aid: The Case of Morocco's Rif War, 1920-27. In Johannes Paulmann (szerk.), *Dilemmas of Humanitarian Aid in the Twentieth Century* (91–114. o.).
- Meininghaus, Esther (2016). Humanitarianism in Intra-State Conflict: Aid Inequality and Local Governance in Government- and Opposition-Controlled Areas in the Syrian War. *Third World Quarterly*, 37(8), 1454–1482. A letöltés ideje: 2020. november 20. <https://doi.org/10.1080/01436597.2016.1159509>.
- Minear, Larry és Weiss, Thomas G. (1995). *Humanitarian Politics: 304. (Headline Series)*. New York, NY: Foreign Policy Association.
- Moodrick-Even Khen, Hilly, Boms, Nir T. és Ashraph, Sareta (2020). *The Syrian War: Between Justice and Political Reality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Moret, Erica S. (2014). Humanitarian Impacts of Economic Sanctions on Iran and Syria, *European Security*, 24(1), 120–140. A letöltés ideje: 2020. november 20. <https://doi.org/10.1080/09662839.2014.893427>.
- Narang, Neil (2014). Assisting Uncertainty: How Humanitarian Aid Can Inadvertently Prolong Civil War. *International Studies Quarterly*, 1–12. A letöltés ideje: 2020. november 20. <https://www.dmeformpeace.org/peaceexchange/wp-content/uploads/2018/01/Assisting-Uncertainty-How-Humanitarian-Aid-can-Inadvertently.pdf>.
- OCHA (2013). Syria: UN Issues Unprecedented Humanitarian Appeal. A letöltés ideje: 2020. november 20. <https://www.unocha.org/fr/story/syria-un-issues-unprecedented-humanitarian-appeal>.
- OCHA (2016). 2017 Humanitarian Needs Overview: Syrian Arab Republic.
- OCHA (2019). Humanitarian Needs Overview: Syrian Arab Republic. A letöltés ideje: 2020. november 20. <https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/2019-humanitarian-needs-overview-syrian-arab-republic-enar>.
- OCHA (2020). History of OCHA. A letöltés ideje: 2020. november 20. <https://www.unocha.org/about-ocha/history-ocha>.
- OCHA FTS (2020a). OCHA Financial Transparency System: Syria. A letöltés ideje: 2020. november 20. <https://fts.unocha.org/countries/218/summary/2020>.
- OCHA FTS (2020b). Syrian Arab Republic 2020. A letöltés ideje: 2020. november 20. https://fts.unocha.org/countries/218/donors/2020?order=total_funding&sort=desc.
- ODI (2016) Gulf Country Donorship: Opportunities And Challenges For International Cooperation. A letöltés ideje: 2020. november 20. <https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/resource-documents/11390.pdf>.
- OECD DAC (2020). Syrian Arab Republic. A letöltés ideje: 2020. november 20. https://public.tableau.com/views/OECDDACIdataglacebyrecipient_new/Recipients?:embed=y&:display_count=yes&:showTabs=y&:toolbar=no?&:showVizHome=no.
- Olabi, Ibrahim (2020). *Humanitarian Aid and the War Economy in Syria*. A PRIO 2020. február 28-án rendezett előadása.
- Paulmann, Johannes (2016). *Dilemmas of Humanitarian Aid in the Twentieth Century*. Oxford: Oxford University Press.
- Portela, Clara (2012). The EU Sanctions Against Syria: Conflict Management by Other Means? *UNISCI Discussion Papers* (30), 151–158. A letöltés ideje: 2020. november 20. https://ink.library.smu.edu.sg/soss_research/1177.

- Rasmussen, Sune Engel és Osseiran, Nazih (2018). Out of Syria's Chaos, a Tycoon Builds a Fortune. *The Wall Street Journal*. A letöltés ideje: 2020. november 20. <https://www.wsj.com/articles/out-of-syrias-chaos-a-tycoon-builds-a-fortune-1534100370>.
- Rubenstein, Jennifer (2015). *Between Samaritans and States: the Political Ethics of Humanitarian INGOs*. Oxford: Oxford University Press.
- Samaha, Nour (2016). The Black Market Kings of Damascus. *The Atlantic*. A letöltés ideje: 2020. november 20. <https://www.theatlantic.com/international/archive/2016/10/syria-war-economy-damascus-assad/502304/>.
- Sharp, Jeremy és Blanchard, Christopher M. (2012). Unrest in Syria and U.S. Sanctions Against the Assad Regime. *Refworld*. A letöltés ideje: 2020. november 20. <https://www.refworld.org/pdfid/4edc93042.pdf>.
- Slim, Hugo (2015). *Humanitarian Ethics. A Guide to the Morality of Aid in War and Disaster*. London: Hurst Publisher.
- Smillie, Ian és Minear, Larry (2004). *The Charity of Nations: Humanitarian Action in a Calculating World*. Bloomfield, CT: Kumarian Press.
- Sorenson, David S. (2016). *Syria in Ruins: The Dynamics of the Syrian Civil War*. Denver, CO: Praeger.
- Sparrow, Annie (2018). How UN Humanitarian Aid Has Propped up Assad. *Foreign Affairs*. A letöltés ideje 2020. november 26. <https://www.foreignaffairs.com/articles/syria/2018-09-20/how-un-humanitarian-aid-has-propped-assad>.
- Syrian Law Journal* (2016). National Partnership: Syria's New Economic Order. A letöltés ideje: 2020. november 20. <http://www.syria.law/index.php/national-partnership-syrias-new-economic-order/>.
- Terry, Fiona (2002). *Condemned to Repeat? The Paradox of Humanitarian Action*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Thompson, Edwina (2015). Technical Assessment: Humanitarian Use of Hawala in Syria. *Beechwood International*. A letöltés ideje: 2020. november 20. https://documents.wfp.org/stellent/groups/public/documents/op_reports/wfp280155.pdf.
- UNHCR (2020). Syria Regional Refugee Response. A letöltés ideje: 2020. április 9. <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria>.
- United Nations Global Marketplace (2020). A letöltés ideje: 2020. április 9. <https://www.ungm.org/>.
- Van Dam, N. (2017). *Destroying a Nation: The Civil War in Syria*. London: I.B. Tauris.
- Wagner Péter (2019). A lezárás felé? A szíriai polgárháború megoldásának lehetséges körvonalai (6.) A humanitárius helyzet és a háborús károk Szíriában. *KKI-elemzések*, 2019 (11). A letöltés ideje: 2020. november 20. https://kki.hu/assets/upload/11_KKI-elemzes_SYR_Wagner_20190220.pdf.
- Watenpugh, Keith David (2015). *Bread from Stones: The Middle East and the Making of Modern Humanitarianism*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Wood, Reed M. és Sullivan, Christopher (2015). Doing Harm by Doing Good? The Negative Externalities of Humanitarian Aid Provision During Civil Conflict. *The Journal of Politics* 77(3), 736–748.
- Yazigi, Jihad (2014). Syria's War Economy. *European Council on Foreign Relations*. A letöltés ideje: 2020. november 20. https://www.ecfr.eu/page/-/ECFR97_SYRIA_BRIEF_AW.pdf.